

KÜLTEPE KAZILARINDA BULUNAN MERMER İDOL VE HEYKELCİKLER *

NİMET ÖZGÜÇ

Sumermerinden (alabastar) yapılmış olan idol ve heykelcikler Kültepe-Kaniş'e has eserler arasında mühim bir mevki işgal eder. Bu tip eserler, Hermann tarafından yayınlanmış olan iri bir parça ile ilim âleminin 1894 yılındanberi malûmudur¹. O tarihten itibaren Ankara, Louvre, Kayseri ve diğer müzelere götürülenler bu eserlerin sayısını, büyük ölçüde arttırmış; tipleri, teknik hususiyetleri, üslûp ve mânaları üzerinde çalışmak imkânı hasıl olmuştur². Tahsin Özgüç'ün de izah ettiği gibi, bunların mânaları ve bilhassa ait oldukları medeniyet hakkında muhtelif görüşler ileriye sürülmüştür. Kültepe kazılarına başladığımız sıralarda cevaplandırmak istediğimiz suallerden biri, bu nevi eserlerin devirlerini tâyin ve bulunuş şartlarını tesbit etmektir.

Karum sahasında yapılan kazılarda, IV tabaka dahil, önceden bilinen eserlerin bir çoğuna raslandığı halde, mermer idollerden tek örnek dahi bulunmamıştı. Bu suretle bu eserlerin karum'da bulunamayacağı anlaşılmıştı. Yeni höyük kazıları durumu aydınlatmış bulunmaktadır³. Sayıları eskiden satın alınmış olanların yarısına yaklaşan yeni eserler arasında malûm tiplere ilâveten yeni hususiyet-

* Bu tebliğ Ankara'da toplanmış olan V. Tarih Kongresinde okunmuştur.

¹ Hermann, *Archäologischer Anzeiger IX, 1894*, s. 35'de.

² H. Grothe, *Meine Vorderasien-Expedition 1906 und 1907 I, Lev. 20, 6*; G. Con-tenau, *Idols en pierre provenant de l'Asie Mineure (Syria 8, 1927) s. 193 v. d.*; Olmstead, *Two stone idols from Asia Minor at the University of Illinois (Syria 10, 1930, s. 311 v. d.)*; H. H. v. d. Osten, K. Bittel, McEwan, *Kayseri civarında kâin Kültepe'den getirilen yeni eserler (Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi I, s. 81 v. d.)*; Ayrıca bk. *OIP 30, şek. 281-285*; K. Karamete, *Idoles du Kültepe au Lycée et au Musée de Kayseri (RAH 18, 1935, s. 64 v. d.)*; *Nouvelles idoles du Kültepe au Musée de Kayseri (RAH 24, 1936, 245 v. d.)*; *Idoles récemment découverts au Kültepe (RHA 30, 1938, s. 205 v. d.)*; Tahsin Özgüç, *Kurs vücutlu Kültepe idolleri (Arkeoloji Araştırmaları, 1940-1941, İstanbul 1941, s. 854 v. d.)* ve Krusina Cerny, *Tree new circular alabastar idols from Kültepe (Archiv Orientalni XX, 1952, s. 601 v. d.)*.

³ *Anatolian Studies IV, 1954, s. 20*; *AJA 59, s. 232* (M. Mellink) ve M. Vieyra, *Hittite Art, s. 21*.

leriyle karşımıza çıkan bir grup daha mevcuttur. Bunları heykelcikler ve kurs vücutlu idoller olmak üzere, iki grupta tetkik etmek mümkündür:

1 - *Heykelcikler:*

Bunların hepsi P/36-37 plânkarelerinde, yani höyükde Hitit mimarlık katlarını temsil eden binaların kuzeydoğusundaki sahada ⁴, muayyen bir çanak-çömlek nev'iyle bir arada bulunmuştur. Bunlar giyili ve çıplak olmak üzere, tahtlarında oturan kadınları temsil etmektedir. a-Giyili kadın için mevcut tek misal, bize yeni bir tipi sunmaktadır (Res. 1). Boyu 6.1 cm., genişliği 2.6 cm., kalınlığı 3.9 cm. olan figürin çok aşınmıştır. Buna rağmen, iri-kemerlice burunu, dolgun, yuvarlak ve kısa-yumuşak çenesiyle diğer buluntulardan ayrıldığı bellidir. Başındaki sivrice serpuşun devamı olan örtünün omuzlara kadar indiği takip edilebilmektedir. Kollarını göğsü üstünde kavuşturmuştur. Belinde kemeri andıran bir kabartma mevcuttur. Dizine kadar inen elbisenin etek kısmı iyice görülebilmektedir. Arkaliksız, ayak koymığa mahsus yeri olan bir iskemlede oturmaktadır. Omuzları ve bacakları, başına ve kalça-diz mesafesine nisbet edilemeyecek derecede dar ve kısadır. Tahtın üstüne oturan kısım ile, bunun devamı olan ayaklık birbirinden bir yivle ayrılmıştır. Arkası düzdür(!).

b - Çıplak kadın heykelciğinin yüksekliği 5.8 cm., genişliği 3.6 cm., kalınlığı 4.2 cm. dir (Res. 2-4). Yanları zikzak motifi ile nakışlı ve ayaklığı bulunan massif bir tahta oturan kadın, tipi itibarıyla, göğüslerini tutan maruf çıplak kadın grubuna girer ise de, ferdî hususiyetleri bakımından yenilikler gösterir. Çok kısa ve kalın bir boyun üstüne oturan başında kulakları, tek merkezli daire şeklindeki gözleri ve basık burunu belirtilmiştir. Arkada başının ortasından başlayan, peruka şeklinde birleştirilmiş saçları beline kadar inmektedir. Bunlar dalgalı, derince çizgilerle bezelidir. Saçlar, heykelciğe önden bakıldığı zaman saçsız intubanı verecek şekilde başa yerleştirilmiştir. Gövdesinin üst kısmı kısa, omuzları, nisbeten, dar olan heykelciğin kalçaları çok geniştir. Bunda da önde birleşmiş bacakları, kalça-diz mesafesiyle nisbet edilemeyecek derecede kısa ve incedir. Bu bakımdan aşağıda tetkik edeceğimiz heykelcikle tam bir tezat halindedir. Gözleri, kulakları ve yüzünün şekli, kurs vücutlu idollerden bazı

⁴ Tahsin Özgüç, *Anitta Hançeri (Belleten 77, s. 29. v. d.)*.

larının başlarına müşabihtir⁵. Aynı tipe giren idol başlarından iki tanesi aynı yerde tarafımızdan keşfedilmiştir (Res. 5).

c - Çıplak kadın heykelciklerinin en güzelini teşkil eden misalin belden yukarısı kırıktır (Res. 6). Yüksekliği 8. 1 cm., en enli yerinde genişliği 4.7 cm. olan heykelcik, eskiden bulunanların tipindedir⁶. Her tarafı çentiklerle bezeli, kitlevî bir tahtta oturmaktadır. İki tarafındaki kabartma birer şerit iskemlenin yanlarını tebarüz ettirmektedir. Kalça ve bacakları ölçülü bir nisbet dahilinde işlenmiş, kasık hattı ve bacakları birbirinden ayıran çukurluk da tabîî bir şekilde ifade edilmiştir. Yuvarlak hatlar heykelciliğin plâstik ifadesini arttırmıştır. Tahtta dayalı olarak yapılan ayakların parmakları, hafif kabartmalar halinde işlenmiştir. Sol kolunun korunan büyükçe bir kısmına dikkat edilirse, dirsekden bükülmüş kollarıyla göğüslerini tuttuğu anlaşılır. Tahtlarında oturan bu heykelciklerin Koloni devrinde büyük bir tekâmüle erişen ve hususî bir üslûbu olan⁷ Kadın Tanrı tipinin veya ona çok müşabih ilâhelerin M. Ö. üçüncü binin son çeyreğinde yaratılmış öncüleridir.

d - Giyili erkek heykelciğinin boynundan kalçasına kadar olan beden kısmı korunmuştur. Yüksekliği 9.5 cm., genişliği 7.5 cm., kalınlığı 3.5 cm. dir (Res.7). Sağ elinde omuzunu aşır sırtta doğru devam eden silâhını tutmaktadır. İri-kalın parmakları belirtilmiş sol elini açık vaziyette göğsüne yapıştırmıştır. Göbeği tek merkezli bir daire halindedir. Arkasında 5, önünde de dördü sağ, dördü sol kolu üzerinde olmak üzere 8 tane tek merkezli daire sıralanmıştır. Belinde üç ince paralel çizgisi olan enlice kemeri vardır. Kemer vücudun arkasında da devam etmektedir. Heykelciğin sol kalçası hizasında korunmuş olan çıkıntı onun, diğerleri gibi, oturmuş durumda tasvir edildiğini göstermektedir. Bu yuvarlak hatlı eser, Kültepe menşeli alabastar buluntular arasında heykele en çok yaklaşan bir örnektir. En yakın benzeri Ankara Arkeolcji Müzesindeki heykelciktir⁸. Başının Kt.g/t 171 misaline kıyasla, Kültepe idollerinin başları gibi,

⁵ RHA 24, 1936, Lev. 11.

⁶ TTAED I, Kt. 79, 137-139 ve OIP 30, şek. 282-284.

⁷ Nimet Özgüç, 1951 Yılında Kültepe'de yapılan kazı hk. önrapor (Belleten, 66, s. 293 v. d.) ve Tahsin Özgüç, Kültepe'de 1953 yılında yapılan kazılar (Belleten, 71, s. 367 v.d.).

⁸ OIP 30, şek. 281.

tamamlanması hatıra gelebilirdede, giyili kadında gördüğümüz başın üslûbuna göre yapılmış olması da ihtimal dışında değildir.

2 - *Şişman vücutlu idol:*

Yukarıda tarif ettiğimiz heykelciklerle bir arada bulunmuş olan bu mermer idolün uzunluğu 3.5 cm., genişliği 3 cm.dir (Res. 8-9). Belinden aşağısı çok etli olup, bacakların birbirinden ayrılışına dahi işaret edilmemiştir. Arkasındaki ufak yarık şişmanlığı tebarüz ettirmektedir. Göğüsleri ve karın etleri, kabartma halinde, ifade edilmiştir. Boyun ve başı kırıktır. Bu idol bize, Anadolu'da yer yer raslanan şişman-etli kadın idol tipinin, bir an'ane halinde, bu devirde dahi yapıldığını öğretmesi bakımından eşsiz bir vesikadır. Anadolu'da bu tipin en eski örneklerini temsil eden Çukurkent idolleriyle⁹, aradaki boşluğu Dündartepe'de Bakırçağı medeniyetinde keşfedilmiş olan şişman kadın idolü doldurmaktadır¹⁰ Mamafih, bu idol Kültepe'de steatopijik tipi temsil eden ilk eser değildir. Bundan evvel de aynı harabede tahtında oturan çok şişman bir kadın idolü bulunmuştu¹¹. Kayseri'nin güneydoğusundaki Tomarza'nın¹² Tokla nahiyesine bağlı Taf köyünde bir tarlada bulunmuş olan mermerden steatopijik idol (Res. 10-11) şimdi Kayseri Müzesindedir. Kısa boyunu, uzun-geniş yüzü ve göğsünün şekliyle çok mahallî bir hususiyet gösteren bu eser, steatopijik idol tipinin Anadolu'da bilindiğinden daha geniş bir sahaya yayıldığını tevsik etmektedir. Bu bakımdan, İlk madenler devrine ait Anadolu idollerinin çömelmiş şişman tipden geldiklerini kabul eden Matz tamamen haklıdır¹³.

3 - *Kurs vücutlu idoller:*

Çoğunluğu teşkil eden bu tip idoller arasında eşine şimdiye kadar raslanmamış olan yeni örnekler de mevcuttur (Res 12-14). En önemlisi N/39 Plänkarede ve kerpiç duvarları 11.60 m. den itibaren görülmiğe

⁹ K. Bittel, *Einige Idole aus Kleinasien (Prähistorische Zeitschrift 34/4, 1949-1950, s. 135 v. d.)*.

¹⁰ *Belleten 35, Lev. 66, 6 ve Weinberg, Neolithic figurines and Aegean interrelations (AJA 55, s. 131)*.

¹¹ *RHA 30, 1938, Lev. 21-22*.

¹² Kiepert, *C IV Kaisarije Paftası*.

¹³ Fr. Matz, *Torsion, eine formenkundliche Untersuchung zur aigaiischen Vorgeschichte (Akademie der Wissenschaften und der Literatur in Mainz, Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftliche Klasse 1951, Nr. 12, 1012)*.

başlayan yapı katında ve muayyen bir çanak-çömlek nev'iyle bir arada bulunmuştur. Eser, eb'adı ve konusu bakımından ilgimizi, en fazla, üstüne çekenidir. Kenarları kırılmış olmasına rağmen, yüksekliği 19.8 cm., genişliği 15.1 cm., kalınlığı da 8.2 cm. dir. Bu ölçüler idolü Dresden Müzesindeki esere yaklaştırmaktadır¹⁴. Dört başlı olduğunu boyun ve gerdanlıktan kalan küçük kısımlar ve arkada balık kılıcı motifleriyle süslenmiş müstatilî dört saç kitlesi göstermektedir. İdolün göğsü üstünde, kabartma halinde işlenmiş çıplak bir erkek figürü ile; ön pençelerini iki boyununa kadar uzatan ve heykele yaklaşan yükseklikte bir arslan kabartması vardır. İnsan kabartmasının yüzü çok hırpalanmıştır. Buna rağmen, iri kulakları, tek merkezli daire halindeki gözleri ve köşeli çenesiyle Dresden idolündeki insan başının ve ona çok benzeyen Kayseri Müzesindeki¹⁵, ayrıca yukarıda tetkik ettiğimiz çıplak kadın başının tipinde olması icap etmektedir. Boynu kalın ve uzun, omuzları dar ve köşelidir. Boyuna nisbetle kısa bacakları ince bir yivle birbirinden ayrılmıştır. İnsan kabartmasındaki bu nisbetsizliğe karşılık arslan ölçülü ve itibarilikle tabiiliği ahenkli bir şekilde birleştiren bir olgunlukdadır. Yele hattının işlenişinde, sağrının bedenden ayrılışında, pençelerinin ifadesinde ve kuyruğun serbest bırakılmasında bir ustalık vardır. Baş kırık olmasına rağmen, ağzının kapalı olduğunu mevcut bir yivden anlarız. Yele tüyleri, kafes motifleriyle ifade edilmiştir. Erkek elinde tuttuğu bir nesneyi arslanın sol bacağına dayamıştır. Bunun bir mızrak veya yular olduğunu tâyin etmek çok güçtür. Eser, mevzuu ve arslanın işleniş bakımından eşsiz bir örneği temsil etmektedir. Bunun ve Zencideresi'nde¹⁶ yeni bulunmuş olan bir idolün yardımıyla Przeworski'nin taş vazo kapağı olarak kabul ettiği Dresden eserinin de¹⁷ mahiyeti anlaşılmıştır. Aynı gruba giren Zencidere idolü de kursüvücutlu ve çok başlıdır (Res. 15). Başlardan bir tanesinin dört köşeli bir sakala sahip olduğu bevidir. Gövdesi üstünde, ellerini

¹⁴ Stefan Przeworski, *Ein altkleinasiatisches Alabasterfragment in Dresden* (*Archiv Orientalni IV, 1932, s. 41 v.d.*).

¹⁵ *RHA 24, 1934, Lev. 10.*

¹⁶ Zencidere Talas yakınında ve Kayseriye 17 kilometre mesafededir. İdol İspir köyünün güneyindeki Mustafa ağanın bağında bulunmuştur. Burada bir mezarlık veya düz yerleşme yerinin varlığından şüphe edilemez; önümüzdeki senelerde bu yerde tetkikata başlayacağız.

¹⁷ *Archiv Orientalni IV, s. 41 v. d.*

göğüslerinde birleştirmiş, kısa etekli üç insan kabartması vardır. Bunların da gözleri ve ayrıca göğüsleri tek merkezli dairelerle gösterilmiştir. Kültepe misalinde olduğu gibi, bunda da kurs gövde irili-faklı tek merkezli dairelerle bezelidir. Buradaki insan kabartmalarının işleniş tekniği ve üslubu Dresden ve Kültepe idollerinde gördüğümüz kabartmaların aynıdır. Bugüne kadar bütün alabastar idollerin Kültepe'den çıkarıldığı biliniyordu; kazılarımız da bunu teyit etmişti. Bu bakımdan Zencidere idolu Kültepe dışında bulunan ilk alabastar idolu temsil etmektedir¹⁸. Zencidere Kültepe'ye çok yakındır; bunun için bu tip idoller Kayseri ovasındaki diğer iskân yerlerinden de beklenebilir. Bu insan-arслан kabartmalı iri idoller, basit, küçük kurs vücutluların yanında, âdetâ, bir kabartma sanatının mümessilleri olabilecek mâna ve ehemmiyettedir.

Yeni kazılarda bulunan diğer idoller, bundan önce bilinenlerden farksızdır (Res. 16-20). Yalnız en mühim hususiyetleri kabartmalı ve daha müttekâmil idollerin yanında, hepsinin bir arada bulunmuş olmalarıdır. Tetkik ettiğimiz bu idollerin bulunuş şartları hepsinin, yani basit veya müttekâmil diyebileceğimiz tiplerin aynı zamanda yapıldığını ve kullanıldığını ispat etmektedir¹⁹. Bu bakımdan tah-tında oturan giyili (Res.1) veya çıplak kadın heykelciği ile (Res. 2) yuvarlak gövdeli, yüksek boyunlu ve itibarî başlı idolu (Res. 16) birbirinden ayırmak mümkün değildir. Tek (Res. 17) veya çift müs-sellesî başları (Res.16), vücutları malûm motiflerle bezeli basit idol-lerin yanında, göğüsleri üstünde daha küçük insan kabartmaları bulunanlardan muhtelif örneklere raslanmıştır (Res. 19-20). Bunlardan bir tanesi, zikzaklarla süslü boyunun kısmen kursun üstüne ve kabartma olarak işlenmesi ve bilhassa kaidesindeki çıkıntı ile bir hususiyet kazanır (Res. 21). Bu örnek kurs vücutlu idollerin bir kaideye bağlanabildiklerini gösteren ilk buluntudur.

*

Kültepe'nin alabastar idolleri mevzuunda en mühim mesele devirlerinin tayinidir. 60 Senedenberi müzelere dağılan 40'a yakın eserin yayınlanması münasebetiyle, müellifler bunların devirleri üstünde birbirine uymıyan görüşler ortaya koymuştur. Bütün bunları

¹⁸ Kiepert Hartası, C. IV, Kaiserije Paftası.

¹⁹ Tahsin Özgüç, s. 867.

münakaşa eden Tahsin Özgüç, kurs vücutlu Kültepe idollerinin İç Anadolu'da Bakırçağı denilen medeniyette (Alishar Ia-b) bulunmadığını ve Hitit eserlerinin de iyi tanındığını nazari itibara alarak, bunların Alishar'da Eski Tunç Çağı (Alishar III) medeniyetine ait olduğunu ve M. Ö. 2200-2000 yılları arasına tarihlenmeleri gerektiğini yazmıştı²⁰. Bu mevzua en son olarak temas eden Krusina-Cerny idollerin gövdeleri üstündeki tek merkezli daire motifini Kaniş karumunda II katta, Lakipum arşivinin tabanı altında bir sanduka mezarda bulunmuş olan kemik allık kutusunu süsleyen tek merkezli dairelerle mukayese etmiş ve neticede alabastar idollerin Assur Kolonileri devrine ait olduğunu yazmıştır²¹.

Höyükde M, N, O, P, R/36-40 plânkarelerinde yapılan kazılarda meydana çıkarılan ve muhtelif safhalı üç yapı katı halinde görülen büyük Hitit binalarının kalın ve derin temelleri²², M. Ö. 1900 yılından önceki devrin küçük taşlarla yapılmış basit ve zayıf binalarını kesmiş, tahriplerine sebep olmuştur. Buna rağmen, hafriyat sahasının M-N/38,39,40 plânkarelerine isabet eden kısmında, büyük Hitit binaları batıya doğru inkişaf etmediğinden, prehistorik devrin yapıları iyi korunmuş ve bir kısmının Hitit binaları tarafından ne şekilde tahrip edildiği anlaşılmıştır.

Bu sahada kerpiç duvarları 9.85 m. den itibaren görülmeğe başlanan dik dörtgen plânlı, 2 odalı bir evin irili-ufaklı toplama taşlardan yapılmış temellerinin genişliği, hiçbir yerde, 40 cm. den fazla değildir (Res. 34). Ocak büyük odada ve köşeye yakın bir yerdedir. Kerpiçleri ufak olup karum'da IV. tabakada kullanılanların boyundadır. Evin tabanı üstünde bulunan çanak-çömleğin aşağı-yukarı % 50 si çark işi, tek renkli astarlı malûm üslûptaki Hitit kaplarına; geri kalan % 50 si elde yapılmış bir ve iki renkle nakışlı III Alishar vazolarına aittir (Res. 22-24 ve 39-40,43-44,46-47, 49). Ev yangın geçirmemiştir. Bu yapı katı bütün hususiyetleriyle Kaniş karumundaki IV, yani ana toprak üstüne kurulmuş en eski kata tekabül etmektedir²³. Kaniş karumunun ve Kaniş-Kültepe höyüğünün bu iki tabakası Alishar'ın 5M katyile çağdaştır²⁴. Bunun altında ocak ta-

²⁰ Tahsin Özgüç, s. 870.

²¹ *Archiv Orientalni XX*, s. 601 v. d.

²² *Bellekten 77*, s. 29 v. d.

²³ Tahsin ve Nimet Özgüç, *Kültepe Kazısı 1949*, s. 22 v. d.

²⁴ *OIP 28*, s. 208 v. d.

banı 11.60 m.de görülen ve mimarî tekniği bakımından üstündekinden ayrılmıyan (Res. 33 A) daha eski bir yapı katında, burada neşrettiğimiz, idollerden üçü bulunmuştur (Res.12,17-18). Aynı tabanda, in-situ olarak, bulunan çanak-çömlek şu hususiyetleri gösterir:

a - Hitit kaplarına, hiçbir suretle, raslanmaz; b - III Alishar çanak-çömleği, üsteki katta bulunduğu kadar bol ve çeşitli olmamakla beraber, devam eder (Res.51,42), ayrıca bunların yanında açık kahverengimsiye çalan zemini koyu kahverengiyle nakışlı, uzun boyunlu, kulbu yivli testi tipini (Res. 25 ve 52) ve III Alishar maşrapalarının en basit örneğini temsil eden kap bulunur (Res. 26). c- Alishar'da bulunuş şartları v. d. O s t e n tarafından tasvir edilen ve *Intermediate* olarak adlanan kırmızımsı krem astarları penbemsı kahverengiyle nakışlanan çanak-çömlek nevi²⁵ ve bilhassa tek kulplu fincanları ilk defa bu tabaka ile görülmeğe başlar (Res. 50). d- Suriye'den idhal edilmiş gri renkli iki şişe, bu tabakada bulunmuştur (Res. 27). Bunların tabakayı tarihlendirme hususunda çok kıymetli iki vesika olduğu muhakkaktır. Bilindiği gibi, bunlar Gözlükule'ye de idhal edilmiş ve aynı zamanda orada yerli taklitleri de yapılmıştır²⁶. Dr. M. Mellink bana bunların Gözlükule'de Eski Tnuç Devrinin III safhasında ve en eski örneklerinin de 10-11 m. arasındaki seviyede ve çift kulplu bardakların ilk görünüşünden biraz daha sonra bulunduğunu bildirdi. B r a i d w o o d bunların Amuk'da J safhasına ait olduğunu yazmaktadır²⁷. İşte bahis konusu alabastar idoller, en geç olarak, bu tabakada ve hususiyetleri yazılan çanak-çömlek neviyle beraber bulunmuştur.

Sonuncu katı, duvarları 12.10 m.den itibaren görülmeğe başlayan üçüncü yapı katı takip eder (Res. 33 B). Tetkik ettiğimiz kadın heykelcikleri ve alabastar idollerin büyük bir kısmı bu katta bulunmuştur. Bu yapı katının P/36-37 plânkarelerine düşen büyük evi, üstündeki yapının altında kalmış ve çok iyi korunmuştur. Bu katta

²⁵ OIP 28, s. 236.

²⁶ H. Goldman and J. Garstang, *A conspectus of Early Cilician pottery (AJA 51, s. 384, Lev. 94, 5)* ve H. Goldman, *The relative chronology of Southeastern Anatolia (Relative Chronologies in Old World archaeology) de s. 75, şek. 1, m. ve H. Goldman, Excavations at Gözlükule-Tarsus II, şek. 268, 617.*

²⁷ *Relative Chronologies in Old World Archaeology, s. 38.*

kullanılmış olan çanak-çömleğin bir kısmını Alişar'da *Intermediate* denilen nakışlı kaplar teşkil eder. Bunların hamurları çok iyi elenmiş ve içlerine ince kum taneleri karıştırılmıştır. Çoğunun astarı kırmızımsı krem, süsleri de pembeye çalan kahverengi veya kırmızı renktedir. Şekillerin çoğu fincan ve maşrapalara (Res. 35-37, 45); çift kulplu çömleklere ve geniş şeritlerle nakışlı küçük meyveliklere aittir (Res. 38,41). Süsleri Alişar'dakiler gibi, hendesî, yani basit şeritlerden, müselleslerden, zikzak ve main motiflerinden ibarettir²⁸. Bunların yanında çok az miktarda (1/20 nisbetinde) III Alişar medeniyetinin boya ile nakışlı çanak ve maşrapa parçalarına da tesadüf edilmiştir. Bu katta, Alişar'da bu devrin boya ile nakışlı çanak-çömleği için çok karakteristik olan çift kulplu ve çan biçimli kaplara ait²⁹ iki iri parça bulunmuştur (Res. 53). Yalnız Kültepe kaplarının yerli hususiyetini teşkil eden pembeye çalan krem astarı, koyu kırmızı deseni, kum karışık iyi elenmiş hamuru ve çok iyi pişirilmiş ince cidarı, Alişar misalinden ayrılır.

Aynı teknik ve şekil hususiyetlerini gösteren tek renkli çanak-çömlek umumiyetle kırmızı, kahverengi, devetüyü astarlı ve iyi perdahlıdır. Şimdi bunların hamur ve işleniş tekniğini, şekillerini çok iyi tanıyoruz. Bu katta, Alişar'ın aksine, tek renkli ve çarkta yapılmış depaslarla (Res. 28) elde yapılmış boyalı depasları (Res. 29 ve 48) bir arada buluyoruz. Aynı katta gri renkli bir Suriye şişesinin ağız parçası bulunmuştur. Böylece iki mimarlık katı arasında geçen zamanın kısalığı ve alabastar idollerin de bunlarla çağdaşlığı anlaşılmış bulunmaktadır.

Bol miktarda Alabastar idollerle karakterlenen bu kat, Alişar'daki Ib Medeniyetinin son safhasını temsil eden ve bugüne kadar höyükde meydana çıkarılan en eski yapı katının üstündedir. Burada binaların istikameti değişmiş, kerpiç boyları büyümüş, duvar ve temel kalınlıkları da üstekilerinin iki misline erişmiştir. Bu en eski katta III Alişar ve *Intermediate* çanak-çömleğe, alabastar idollere, ve Suriye şişelerine raslanmaz. Bunda en fazla kalın kırmızı astarlı, perdahlı fincanlar (Res. 30), gaga ağızlı testiler (Res. 31), yivli çift kulplu bardaklar (Res. 32), kaba küpler ve kulplu-kulpsuz çanaklar bulunur. Bunlar İç-Anadolu'da Bakırçağı (Alişar Ib) medeniyete

²⁸ OIP 28, s. 230, 236.

²⁹ OIP 28, şek. 233, c2204 ve şek. 234.

tinin son safhasında çok görülen en tipik örneklerdir³⁰. Bu açıklamadan sonra, Alishar'da III Medeniyetin 6M mimarlık katının³¹ Kültepe'deki yeri ve iki mimarlık katı halinde görüldüğü de anlaşılmış bulunmaktadır.

Gözlükule'de Orta Tunç Devrinin başında da görüldüğünü öğrendiğimiz Suriye şişeleri Kaniş karumunun III-IV katlarında bulunmaz. Bunlar Kültepe'ye Alishar III Medeniyetinin en eski safhasında (6M), ve *Intermediate* çanak-çömlek nev'i ve çark işi depasların kullanıldığı devirde idhal edilmiştir.

Böylece Kültepe'nin maruf alabastar idollerinin Alishar İb nin sonu ile, Kaniş karumunun IV katı arasındaki kısa devreye ait olduğu ve Tahsin Özgüç tarafından 1942 yılında teklif edilmiş bulunan tarihin³² doğruluğu anlaşılmıştır. Biz, Kültepe'de alabastar idollerin bulunduğu iki mimarlık katının Gözlükule'de Eski Tunç Devrinin III safhasından daha eski olacağını düşünemiyoruz. Gözlükule'nin E. B. III devri, üstünde durduğumuz ve Alabastar idolleri veren katların çağdaşdır³³.

³⁰ K. Bittel, *Prähistorische Forschung in Kleinasien*, s. 13 v. d.

³¹ *OIP* 28, s. 208 v. d.

³² Tahsin Özgüç, s. 870.

³³ H. Goldman, *Relative Chronologies*, s. 75.